

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАЛАРИ НУТҚ О'СТИРИШ MASHG'ULOTLARIDA DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI BOLALARNI FIKRLASHGA O'RGATISH METODIKASI

Atajonova Aysha Qo`zibayevna

Xiva pedagogika kollejining ona tili va adabiyot o`qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalari nutq o'stirish mashg'ulotlarida didaktik o'yinlar orqali bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishning ayrim masalalari qalamga olingan, nazariy fikrlar bildirilgan.

Kalit so`zlar: maktabgacha ta'lim muassasalari, qiziqish, ehtiyoj, nutq o'stirish, mashg'ulot, didaktik o'yin, individual yondashish, mustaqil fikrlash.

Maktabgacha ta'lim-tarbiya jarayonida bolalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish – har bir bolaga individual yondashish, uni shaxs sifatida hurmat qilish, ma'naviy-axloqiy tomondan tarbiyalash, bolaning qiziqish va ehtiyojiga mos tarzda ta'lim berishni, ayni zamonda, unda mustaqil tafakkurning ilk belgilarini shakllantirish maqsadini nazarda tutadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya berishda eng asosiy vazifalardan biri bolalarga ona tilini o'rgatish, nutqini rivojlantirish, nutqiy munosabatga, muomalaga o'rgatishdir.

Bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayonida har bir bolaning erkinligi, tafakkurining mustaqilligini amalda tashkil etish masalasi, har bir mashg'ulotni uyushtirishda hamkorlik pedagogikasiga asoslanish, tarbiyachi avtoritarligiga chek qo'yish, har qanday masalada bolalarning fikri, xohishistaklari bilan hisoblashish, bu qarashlarning ilmiynazariy asoslarini belgilash va uni amaliy tashkil etish yo'llarini ko'rsatib berish maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etishda o'z yechimini kutayotgan dolzarb masalalardan biridir.

Nutq o'stirish uslubiyoti fanining asosiy vazifasi - nutq o'stirish uslubi va uslubiyotlarini, ularning eng samarali vositalarini ilmiypedagogik asoslarda ishlab chiqish va bolalar bog'chalari tarbiyachilarini ular bilan ta'minlashdan iboratdir. Tarbiyachilar esa ,o'zlashtirilgan uslub va uslubiyot yordamida bolalarda zaruriy nutqiy malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishga harakat qiladilar. Nutq o'stirish uslubiyotining maqsadi bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirishdan, atrofdagilar bilan nutqiy muloqotda bo'lish malakasini shakllantirishdan iborat¹.

Bizning nazarimizda, tarbiyachi va keyinchalik o'qituvchining saviyasini yuksaltirish orqali bolalarni mustaqil fikrlashiga erishiladi. Bu o'z navbatida millat,

¹ Berdalieva G.A. Maktabgacha ta'lim muassasalari nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish metodikasini takomillashtirish. 13.00.08 – “Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi”. pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2019.

mamlakat rivojiga zamin yaratadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat olib boradigan pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligi mazmuniga bolalarni uzluksiz ravishda mustaqil fikrlashga yo'naltira borish, tafakkurining rivojlanish darajasini aniqlash, baholay bilish ham kiradi. Bolalar tafakkurining mustaqilligini nazorat qilish pedagogik jihatdan ancha murakkab jarayondek tuyuladi.

Shaxsdagi biron sifatini tarbiyalash uchun uning boshqa tomonlarini ham rivojlantirish kerak. Masalan, bolaning o'yinga qiziqishini, tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun mazmun jihatdan boy o'yinlar yaratilishi kerak. Bolalarning ijodiy o'yinlarini rivojlantirish uchun esa o'z navbatida yaxshi tashkil qilingan bolalar jamoasi zarur bo'ladi. O'yin bolalarni jismoniy tomondan tarbiyalash sistemasida, ta'lim - tarbiya ishida, ahloqiy, mehnat va estetik tomondan tarbiyalashda katta o'rin tutadi. O'yinda yosh organizmiga xos bo'lgan talab va ehtiyojlar qoniqtiriladi, hayotiy faollik ortadi, bardamlik, tetiklik, quvnoqlik tarbiyalanadi. Shuning uchun ham bolalarni jismoniy tarbiyalash sistemasida o'yin munosib o'rin egallaydi.

Atoqli pedagog va shifokor Ye.A. Arkin "O'yinni ruhiy vitamin" deb, bekorga aytmagan². Bola o'ynayotib, o'z bilimidan foydalanishga, uni har xil sharoitda ishlata bilishga o'rganadi. Ijodiy o'yinlarda bolalarning fantaziyasi, his – tuyg'ulari orqali sezishga, qoidali, rivojlantiruvchi, harakatli o'yin bolaning sensor rivojlanishini, tafakkur va nutqini, ixtiyorsiz diqqatini, har xil harakatlarini muntazam ravishda mashq qildirib borish imkonini beradi. Har bir ana shunday o'yin ma'lum didaktik maqsadga ega bo'lib, bolani umumiy rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Tarbiyaning o'yin shaklida bo'lishi muhim ahamiyatga ega bo'lib, bolaning yosh xususiyatlariga mos keladi. Qiziqarli o'yin bolaning aqliy faolligini oshiradi, o'yinda bola mashg'ulotdagiga nisbatan murakkabroq masalani hal qilishi mumkin. Bu - ta'lim butunlay o'yin shaklida bo'lishi kerak degan gap emas. Ta'lim turli - tuman usullar va metodlarni qo'llashni talab etadi. O'yin ta'limning shakllaridan biri bo'lib, boshqa bir metod bilan qo'shib olib borilgandagina yaxshi natija beradi. O'yin jarayonida yuz bergan kechinmalar bola ongida chuqur iz qoldiradi, shuning uchun o'yin bolada yaxshi hislarni, ulug'vor orzular va intilishlarni, sog'lom qiziqishlarni tarbiyalashga yordam beradi. Harakatli o'yinlar orqali bolalarning kayfiyati ko'tariladi, jismoniy chiniqadi va ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi. Lekin bu o'yinlar to'g'ri tashkil qilinsagina, tarbiyachi ham ta'limiy, ham tarbiyaviy maqsadlariga erishadi.

O'quv materialini idrok etish, o'zlashtirish jarayonidagi o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati shuni bildiradiki, ularda har biri o'z alohida shaxsiy ulushini kiritadi, bilimlar, g'oyalar, faoliyat usullarini almashtirish ketadi. Inson o'zligini namoyon qilishi, uning takomillashuvi usulidir. U maktabgacha yoshdagi bolalar hayotining asosini tashkil qiladi. O'yinda shaxsdagi mavjud barcha jihatlar ishga

² A. Raxmonqulova va boshq. Maktabgacha e'shdagi bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish (ilk, kichik, o'rta guruhlar uchun). T.: 2019.

tushadi. Bola harakat qiladi, gapiradi, idrok qiladi, o'ylaydi, o'yin davomida bolaning hayoli, xotirasi faol ishlaydi, ta'sirchanlik va iroda sifatleri namoyon bo'ladi. Mashg'ulotlarda interfaol o'yin orqali bola: dunyoni anglaydi, real muammolarga duch kelganda ularni yecha oladi, tengdoshlari va kattalar bilan muloqotga kirisha oladi, madaniy tushunchalarni anglashga o'rganib boradi. Tarbiyachining vazifa va mas'uliyatlaridan biri bolaning o'rgangan narsalarini qiyoslashi va mustahkamlashi uchun yangi narsalarni o'rganishi uchun ma'noli o'yinlarni uyushtirishdan iborat. O'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lib, unda bolaning ruhiyati namoyon bo'ladi, o'yin bolalarni har tomonlama tarbiyalash vositalari, o'yin bolalarga ta'lim-tarbiya berishning metod va usuli hisoblanadi³.

Interfaol ta'lim texnologiyalarini qo'llash asosida o'qitish samaradorligini oshirish shaxsning ta'lim markazida bo'lishi va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan, o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallashdan tashqari barcha innovatsion texnologiyalarni va interfaol usullarni biladigan, ularni amaliy faoliyatida qo'laydigan hamda biladigan o'qituvchilar kerak. Buning uchun barcha fan o'qituvchilari innovatsion texnologiyalar va interfaol usullarni bilishlari lozim. Binobarin, interfaol ta'lim texnologiyalarini qo'llash asosida o'qitish samaradorligini oshirishning amaliy ahamiyati yuqori bo'lib, ta'lim-tarbiyani yuksalishida muhim o'rin tutadi. Har bir o'qituvchi ta'lim jarayonida albatta pedagogik innovatsion, axborot informatsion, muammoli ta'lim, interfaol va masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bilan birga, talabalarning ham faolligini oshiradigan amaliy ahamiyatga ega bo'lgan o'yin texnologiyalarini qo'llay olsin.

Masalan: "Aqliy hujum", "Tarmoqlar" ("Klaster"), "Bumerang". "Charxpalak", "Rezyume", "Baliq skleti" va boshqalar. Barcha pedagog o'qituvchilar o'z faoliyatlarida quyidagi interfaol ta'lim texnologiyalarni ta'lim jarayonida samarali qo'llay olish belgilarini namoyon eta olishlari lozim:

o'qitish jarayonining samaradorligini ta'minlovchi pedagogik malakalarni shakllantirish;

ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, gumanitar bilimlarni anglashga yo'naltirilgan yangi kasbiy tafakurni shakllantirish;

o'qituvchi faoliyatining metodologik asosi sifatida pedagogik bilimlar tizimini egallash;

o'qituvchilarning kasbiy faoliyatlariga yaqinlashtirilgan uslublar tizimi sifatidagi o'qitish texnologiyasini egallash⁴.

³ Abdurakhmanov, B. A., & Ayupov, K. S. (2010). Bakhadyrkha nov, MK, Iliev, Kh. M., Zikrillaev, NF, and Sapa rniyazova, ZM, Low Temperature Diffusion of Impurities in Silicon. In Dokl. Akad. Nauk Resp. Uzb (No. 4, p. 32).

⁴ Abduraxmanov, B. A., Ayupov, K., Вахадьгханов, М. К., Iliev, X. M., Bobonov, D. T., & Zikrillaev, N. F. (2010). Sapa r-niyazova ZM, Toshev A. Nizkotemperaturnaya diffuziya primesey v kremnii. Doklady AN RUz, (4), 32.

XULOSA

Xulosa, innovatsion faoliyat yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining yuzaga kelgan me'yor bilan to'qnashuvchi natijasida vujudga kelgan qator muammolarni yechishga yo'naltirilgan faoliyat sanaladi. U shaxsning, xususan, pedagogning innovatsion jarayonni tashkil etishga tashkiliytexnologik, metodik va ijodiy jihatdan tayyorligi hisobiga tashkil etiladi. Pedagogik innovatsiyalarning izchil ravishda pedagogik faoliyatga yangiliklarni olib kirishga imkon berish orqali ta'lim tizimi yoki jarayoni muntazam rivojlanib boradi. O'qituvchining innovatsion faoliyati pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olg'a undovchi, bunyodkorlikka rag'batlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi hamda u ta'lim jarayonining sifatini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Berdalieva G.A. Maktabgacha ta'lim muassasalari nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish metodikasini takomillashtirish. 13.00.08 – "Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi". pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2019.

A.Raxmonqulova va boshq. Maktabgacha e'hdagi bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish (ilk, kichik, o'rta guruhlar uchun). T.: 2019.

2. Abdurakhmanov, B. A., & Ayupov, K. S. (2010). Bakhadyrkha nov, MK, Iliev, Kh. M., Zikrillaev, NF, and Sapa rniyazova, ZM, Low Temperature Diffusion of Impurities in Silicon. In Dokl. Akad. Nauk Resp. Uzb (No. 4, p. 32).

3. Abduraxmanov, B. A., Ayupov, K., Bahadyrخانov, M. K., Iliev, X. M., Bobonov, D. T., & Zikrillaev, N. F. (2010). Sapa-rniyazova ZM, Toshev A. Nizkotemperaturnaya diffuziya primesey v kremnii. Doklady AN RUz, (4), 32.

4. Bakhadirخانov, M. K., Ayupov, K. S., Zikrillaev, N. F., Kadirova, F. A., & Bobonov, D. T. (2002). Strongly compensated silicon as a new class of materials for electronics.

5. Taylanov, N. A., Dzhuraeva, N. M., & Bobonov, D. T. (2019). Diffusion evolution of electromagnetic perturbations in superconductors. Uzbekiston Fizika Zhurnali, 21(2), 130-132.

6. Bahadyrخانov M.K., Isamov S.B., Iliev K.M., Kamalov K.U. (2015). Anomalno dolgoe vremya jizni dyrok v kremnii s nanoklasterami atomov margansa. Poluprovodniki , 49 (10), 1332-1334.

7. Xasanova, G. I. Q. (2021). BOLAGA YO'NALTIRILGAN TA'LIMNI AMALGA OSHIRISHDA TARBIYAChINING KASBIY KOMPETENTSIYASINING AXAMIYATI. Academic research in educational sciences, 2(9), 1051-1056.